

CENTENAR

Lucian Blaga

Între istorie și destin

Poeziile tîrzii ale lui Blaga (cele din ciclurile inaugurate de *Vîrsta de fier*) trăiesc sub semnul timpului. Poetul a ieșit din mit, la care revine doar fugar, pentru a regăsi ceva dintr-o inocență pierdută. A ieșit din mit și a intrat în *vîrsta de fier* a unei istorii care l-a copleșit și l-a supus la cel mai greu chin - tăcerea. Nu e vorba de multinvocata tăcere din care cuvintele își adună taina, ci de un dictat al muțeniei, de o pedepsire a cuvintelor mult-vorbitoare. Blaga nu a tăcut, dar nu s-a putut face auzit, ceea ce e totuna. Dar să revenim la mit. A debutat în „vîrsta de aur”; *Poeemele luminii* este jurnalul candorii este gestul (stingaci) care însoțește prima declarație de dragoste, este cîntecul a cărui melodie îl fas-

cinează chiar pe cîntăreț. Inocență, dragoste, cîntec e ea și cum am spune, dorință, pasiune, extaz, e ea și cum am defini vîrsta paradisiacă. *Ecce tempus*.

La celălalt capăt al timpului așteaptă amenințătoare vîrsta de fier. Ceea ce cîndva a fost pasăre măiastră s-a trasformat în amenințătoare pasăre U, al cărei zbor se străvede prin neguri de coșmar. Se face auzit un Blaga care rostește angoasat și laconic precum Baccovia: „Macină el doar -/ gîrbov, cîrunt/ Curge urîtul/ greu și mărunț.// Lut fără slavă/ umed absurd. / Umblu-n nelume, / drumul e surd” (*Pasărea U*). Aceasta e limita, e anotimpul ultim spre care se îndreaptă ființa cîndva amăgită de cîntecul păsării-paradis.

Blaga este un înțelept tragic. Are, la această vîrstă de fier, ceva din resemnarea ciobanului mioritic. *Cîntecul călătorului în toamnă* confundă chipul acestuia cu autoportretul: „Piere zvon subț zariște, / talanga în rariște. // Vine toamna oilor / prin pînzele plo-

lor. // (...) Mi-au secat pleoapele / și-n inimă apele. // Dar cînd urc poienile / mi se-narcă genele / subț amiaza fierului / de picurii cerului. // Plîng spre zarea dorului / cu lacrima norului.”

Un Blaga copleșit de istorie e o identitate ambiguă. Spre marele său nenoroc (sau, poate dimpotrivă, spre marele său noroc), i-a fost dat să trăiască în istoria impusă de ceilalți, care l-a osîndit la tăcere, și totodată a trăit în propria sa istorie, adică în acel timp precipitat care ne apropie pe toți de sfîrșit, curmînd orice iluzie. Lui Blaga nu i-a fost dat să sfîrșească apoteotic, tăcerea la care a rîvnit atît s-a dovedit a fi mai mult decît o metaforă, a fost o amenințare la însăși existența cuvîntului. Bătrînețea și marginalizarea, apropierea morții și condamnarea la moarte a poeziei sale au fost experiențe simultane. Această coincidență tragică l-a făcut să simtă o agresiune îndoită a timpului, l-a făcut să perceapă muțenia ca pe un blestem care nu a fost numai al destinului, dar și al unui timp malefic. A trăi bătrînețea în destin e un lucru

Integrala corespondenței lui Lucian Blaga va oferi, fără-ndoială, dimensiunea epistolară ca parte integrantă din opera omnia, în curs de editare. Proiectul filosofic, bruionul liric, comentariul de critică a criticii sau cutare episod biografic și contextualizările geo-politice alcătuiesc, într-unite, un Blaga par lui mîme în care privirea autoscopică și destinul social, observat cu franchețe, se completează. Restituirea, în acest sens, a episodului universitar clujean, cu ocuparea catedrei rămasă vacantă după moartea lui Bogdan-Duică, nu poate face abstracție de luminile corespondenței, cu mărturisirile uneori ulcerate, dar și cu istorisirile unor întîmplări astăzi mărunte, dar care, atunci, au întors roata citorva existențe exemplare pentru cultura noastră literară și nu numai. Astfel, Clujul rămîne polul Nord pentru cel plecat în misiune diplomatică la Viena, Berna sau Lisabona. În epistolele schimbate cu Basil Munteanu între 1930-1947, orașul de pe Someș constituie un laitmotiv independent de fluctuațiile momentului. „Aș vrea nespun să isbutesc - îi scrie lui Basil Munteanu în 1937 - ca să facem împreună din Cluj o cetate de mare cultură românească!” (Basil Munteanu, *Correspondență*, Ethos, Ioan Cușă, Paris, 1979, p. 172). Un an mai tîrziu, în 1938, îi va scrie în aceeași termeni lui Vasile Băncilă, de la Paris: „Pe Munteanu, cu care mă înțeleg la perfecție, îl găsesc în formă. La toamnă isprăvește și se întoarce în țară!! Nu va trece mult și vom fi cu toții la Cluj”. (Vasile Băncilă, *Portrete și semnificații*, col. „Capricorn”, 1987). Invers, Munteanu este înștiințat și el: „Ascultă, Baiazid: trebuie să fie din acel cuib clujan - centrul spiritului românesc, cum n-a mai fost altul”.

Ideea unui triumvirat cultural Blaga/B. Munteanu/V. Băncilă e mărturisită frecvent nu numai în rîndurile adresate lui Baiazid (porecla lui Basil Munteanu), dar și în scrisorile expediate pe adresa lui Ion Chinezu, alt clujean ce nutrea dorința de a ocupa un post universitar, sau pe aceea a lui Sextil Pușcariu. Dincolo de epopeea concursului - punctată în rîndurile adresate lui Vasile Băncilă și schițată deja de istoria literară, dorința aceluși împreună, dacă s-ar fi realizat, ar fi marcat cu siguranță viața spirituală din Transilvania aceluși rîstimp. Toți trei își configurează, după 1930, opera în elementele de bază. Adevăratul dispecer în relațiile epistolare ale triadei era amintitul Ion Chinezu, privitor desigur la posibilitatea de a se stabili, a fiecăruia, în urbea universitară. Amărăciunile nu întîrzie - la deschiderea de primele cursuri. „Scumpe Basil, sosit la Cluj, am fost întîmpinat cu știrea că prin noua lege de organizare a învățămîntului superior, catedra mea a fost desființată. Mi-am început, totuși, cursurile - la deschiderea a fost atîta lume cum nu s-a mai pomenit. De trei săptămîni îmi țin lecțiile. Deunăzi mi-a sosit noua încadrare: mi s-a dat catedra de sociologie rurală. Catedra aceasta, de fapt, în sine e o universitate, mai ales așa cum concep eu satul românesc” (ed. cit., p. 178). Același „raport” îl dă, laconic însă,

prietenului de la „Dunărea împărătească”, Vasile Băncilă: „am început cursurile, deși catedra mea a fost desființată” (ed. cit., p. 317). Speranța aducerii, mai întîi, a lui Basil Munteanu nu dispare - „ai putea să devii conferențiar prin concurs”, îi scrie la finele lui 1938 - Clujul, în anul următor, „n-a pierdut încă nădejdea de a te vedea locuitor statornic” (ed. cit., p. 183). E vorba, deocamdată, de un spațiu perceput dintr-un anumit unghi, cu toată premoniția războiului. „Aici - i se confesează lui B. Munteanu o cunoștință a familiei Blaga, E. Focșeneanu - ducem o viață liniștită, frumoasă. Clujul e un adevărat oraș de provincie cu viață intelectuală în jurul Universității, fără agitații și obligații neliniștitoare” (ed. Ioan Cușă, p. 193). Pentru autorul *Panoramei literaturii române* orașul de sub Feleac deține o funcție polarizatoare, ca și pentru sudicul Vasile Băncilă, care își rostea conferința memorabilă despre gîndirea lui Blaga tot aici, în universul stenic și ocrotitor al Bibliotecii Universitare. De altfel, accentul pus pe, să zicem, activismul intelectualității clujene își are rațiunea sa, limpede formulată de amintitul Ion Chinezu într-o amplă „dare de seamă” către același Basil Munteanu: „...aici se duce cu astăzi o luptă surdă de zi cu zi, o afirmare spirituală românească are cu totul alte rosturi aici decît în oricare altă parte a țării” (ed. cit. p. 299). Sigur, resorturile prieteniei cu Basil Munteanu sunt mai adînci, ultimul îl „prinde” pe poet și filosof după trecerea acestuia prin Paris, în aprilie 1938: „I-am spus: tu ești un Balzac al Cosmosului, cum celălalt era al Societății. A admis!” (ed. cit., p. 188). Maliția fină din „a admis” menajează totuși orgoliul omului Blaga, care, se știe, îi dedică lui B. Munteanu *Geneza metaforei și sensul culturii* (1937), dar și versuri dintre cele mai reușite (*Cîinele din Pompei* etc.). Invers, criticul și comparatistul de excepție - dorit efectiv de Sextil Pușcariu la Universitatea din Cluj! - îi închină pertinentul studiu imprimat într-un număr din „Europe Centrale” în 1934, *Lucian Blaga, metaphysicien et poète du mystère*. Departea de a fi protocolară, relația epistolară cu Blaga punctează afinități (Clujul bunăoară), precum și diferențe mereu mai adîncite după a doua conflagrație mondială. „Uf, Doamne, exclamă poetul în 1940, dacă n-ar fi războiul ăsta, toate s-ar vedea mai limpede”, deși nici acum „noi clujenii, încă nu am pierdut nădejdea de a te vedea printre noi” (ed. cit., p. 184). Ce a urmat, se știe: *Luntrea lui Caron*, scriere testamentală, ilustrează tumura dramatică a existenței lui Blaga. Prietenul său, Basil Munteanu, copiază - emoționat - scrisoarea Rosei Del Conte, cu lista lucrărilor lui Blaga, „scrise în ultimii 12 ani, de cînd n-a mai publicat”. Își va însemna apoi, în 1965, visul avut de Lucian Blaga, cu 48 de ore înainte de a trece în lumea

În dialog epistolar

umbrelor; îl consemnează așa cum i s-a transmis: „Lucian Blaga se plimba într-un cimitir, discutînd cu Basil Munteanu. Acesta îi înmînează o cheie care trebuie să deschidă poarta cimitirului, unde amîndoi erau închiși. Apoi, B. M. dispare, Lucian Blaga se regăsește singur în cimitir, cheia pierdută...”. Povestindu-și visul, Blaga adaugă: „Basil Munteanu a făcut totul pentru a mă salva, dar am rămas singur în cimitir... Mă duc...” /4 mai 1961; la 6 mai Blaga dispare/ (ed. cit., p. 186). Acolada se închide, cele patruzeci de scrisori schimbate între „Baiazid” și Lucian devin un capitol restitativ nu numai de istorie literară ce, explorat așa cum se cuvine, recompune două portrete de prim plan în cultura noastră și, indirect, atmosfera Clujului universitar dintre cele două războaie.

× × ×

Un Blaga ușor diferit de cel schițat în corespondența cu Basil Munteanu îl aflăm în alte cincizeci de epistole, schimbate în aceeași epocă, mai precis între 1934 și 1944, cu amintitul deja Vasile Băncilă. Autor al unui studiu fundamental, *Lucian Blaga - energie românească* (1938), Băncilă își donează scrisorile adresate către Blaga Muzeului Literaturii Române, conștient fiind, așa cum notează în 1977, că „împreună, aceste scrisori au împletit un fir de destin care, în multe puncte, a avut consonanțe indiscutabile”. Oricum, din grupajul de epistole, unele simple mesaje, semnate de Blaga și restituite de către Ileana Băncilă în volumul lui Vasile Băncilă, *Portrete și semnificații* (1987) se desprind un Blaga expansiv, jubilatîv chiar, pe măsură ce parcurge textele imprimate mai întîi în *Gînd Românesc* și adunate apoi sub formă de carte. Iată: „articolul din *Gînd Românesc* e cel mai frumos, cel mai gîndit studiu ce s-a scris despre opera mea filozofică”, îi scrie lui Băncilă din Viena anulului 1934 (ed. cit., p. 293); omagiu reiterat, tot la Viena, în anul următor: „Am credința că nimenea în țară românească nu are atîta afinitate sufletească cu mine ca D-ta”; tonul nu se schimbă nici după cîțiva ani, în 1937: „Să știi că acest studiu al D-tale e cea mai mare bucurie și satisfacție literară a vieții mele”, ca să culmineze odată cu apariția volumului, datorată lui Ion Chinezu: „Găsesc că studiul D-tale întrece ca frumusețe tot ce am scris eu și că opera mea a fost doar un pretext”. Rîndurile expediate din Berna, Viena sau din Lisabona sunt de fiecare dată vibrante, mărturisind despre o afinitate ideatică și acord efectiv. „Am fost ca două sunete care s-au acordat”, își amintește Băncilă în 1979, într-un interviu substanțial (Ion Oprișan, *Lucian Blaga printre contemporani*, Minerva, 1979).

Deși în deceniul dialogului epistolar, la care ne referim, Blaga se afla în plin efort creator, trimiteri la poetica operei sunt cu totul

rare. Filozoful preferă, am văzut, să se amăgească cu gîndul unui „triumvirat” cultural la Cluj. Cîteodată însă condeii lui strecoară, neliniștit, știri despre episodul profesoratului la Universitatea clujeană, de asemenea, dorința ca soarta să-i mai ofere douăzeci de ani „pentru desăvîrșirea clădirii începute”. Rareori întîlnim dezvăluri de un patetism reținut, ca aceasta: „În fond, scria deja în 1937, am avut o viață grea, cu luminășuri din cînd în cînd. M-am refugiat totdeauna în operă”. În rest, epistolele sunt probante pentru amicitia „la perfecție” cu destinatarul la fel de entuziast în răspunsuri, unele dintre ele fiind admirabile concentrate de critică literară (de pildă, la poemul *Autoportret* într-o scrisoare din 1942), sau comentarii incidente de filosofia culturii. Astfel, nu întîmplător volumul *Spațiul mioritic* (1936) poartă dedicația „Lui Vasile Băncilă”. După lectura unui fragment din carte, imprimat mai întîi în „Gîndirea”, Băncilă îi va scrie, în același an (1935), autorului: „Gîndesc ca la vară să dau, în măsura posibilităților, un fel de replică *Spațiului mioritic*, dar o replică afirmativă, scriind despre un spațiu românesc”. Nu putem decît regreta, astăzi, absența lucrării despre Bărgan, acest „alt spațiu românesc”, schițat într-un studiu ca *Orașe dunărene*: „Bărganul acesta e peisajul cel mai nimerit pentru a sugera și hrăni intuiția infinitului calm” etc. Avem impresia că, dincolo de formația sa filosofică și de interpretarea profundă aplicată gîndirii lui Blaga, eseistul de excepție din *Tragicul lui Pârvan și tragicul modern* ilustra, în ochii lui Blaga, o ipostază a „virtualului” și „posibilului” românesc în aeternitatis. Astfel, citindu-i un alt fragment din studiul publicat în „Gînd Românesc”, Blaga notează și sub presiunea efectului, aș zice, de bumerang: „Sunt pe urmă e însumi impresionat de latențele și virtualitățile gîndirii mele! Și simt parcă o vină: vina că nu desvolt îndeajuns eu însumi toate posibilitățile”. E, probabil, și un reproș indirect adresat cu nedezmințită admirație. De altfel, virtualitatea sau „căderea noastră”, cum va spune mai tîrziu Noica, este „motorul” creației și pentru filosof. O spune într-o altă epistolă, scrisă în 1942, și tot voalat: „Așa este el, Marele Anonim: vrea să mă țină în permanentă stare creatoare. Ard miriștile, dragă Băncilă, în rotocole tot mai mari, ca să întrebuițez o imagine minunată de a ta!”. Mai mult ca în dialogul cu Basil Munteanu, aici confesiunea precipită adeseori în nervurile poeziei fiindcă „avem multă afinitate”, scrie Blaga aflîndu-se „în cel mai frumos ecstaz al vieții citind «Gînd Românesc»”.

Restituirea, pe cît posibil completă, și sondajul literaturii epistolare legată de Lucian Blaga nu numai că vor rotunji imaginea literaturii și filosofului. Pagina confesivă îl contextualizează și altfel, oglîndindu-l adică în pînza freatică a culturii unei epoci, cum a fost cea interbelică, fixată în memoria hîrtiei și de triada epistolară B. Munteanu/L. Blaga/V. Băncilă.

Mircea MUTHU